

תרשים חזרה למבחן בהיסטוריה: מהצהרת בלפור ועד לפועל המזרח"י

הצהרת בלפור והמנדט הבריטי על ארץ ישראל

רקע: לאחר מלחמת העולם הראשונה, בריטניה (אנגליה) כובשת את א"י, ומתחילת בארץ שלטון בריטי. הצהרת בלפור וטופס המנדט הם שני מסמכים שיש בהם מחויבות של בריטניה לתמוך ברעיון הציוני, בתנועה הציונית, ביישוב היהודי בארץ ובהקמת בית לאומי ליהודים בא"י.

הצהרת בלפור

רקע למתן ההצהרה - מאמצים של חברי התנועה הציונית ליישם לבריטניה, לאור ההנחה שהיא תנצח במלחמה ואז יהיה אפשר לדרוש ממנה מחויבות לגבי ארץ ישראל.
דוגמאות לסיכום - הקמת הגדודים העבריים, שפעלו במסגרת הצבא הבריטי למען כיבוש ארץ ישראל

מי ניסח את ההצהרה? חיים ויצמן ניסח את ההצהרה והגיש אותה לבריטים כהצעה. בריטניה נענית לבקשה. בלפור, שר החוץ הבריטי, כותב את ההצהרה קצת שונה ומעביר אותה לרוטשילד שהיה נציג התנועה הציונית בבריטניה. רוטשילד התבקש להעביר את ההצהרה לתנועה הציונית.

המניעים לנתינת ההצהרה

• ראש ממשלת בריטניה ושר החוץ בלפור אהדו את התנועה הציונית והאמינו בשיבת ציון ובצורך לעזור ליהודים להקים בית לאומי ליהודים בארץ ישראל.

עיקרי תוכן ההצהרה - בריטניה תתמוך בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל בתנאי שישמרו על זכויות האוכלוסיות הלא יהודיות שבארץ.
מדוע נעשה שימוש במונח "בית לאומי" (שהוצע ע"י ויצמן) ולא במונח "מדינה"?

משמעות/חשיבות ההצהרה

• פעם ראשונה יש הכרה בינלאומית ע"י מעצמה גדולה לזכותו של עמי" לבית לאומי בארץ ישראל. • עוד מדינות תומכות בהצהרה ומכירות בתנועה הציונית כנציגת העם היהודי.
• ההצהרה מכירה לראשונה ביהודים כעם, ובזכותו הלאומית על א"י * זהו הישג מדיני ראשון של התנועה הציונית.

סחרונות / ליקויים בהצהרת בלפור - ההצהרה לא נוסחה כמסמך משפטי אלא כמכתב. • הניסוח מעורפל ולא ברור.
דוגמאות לכך -

תגובת התנועה הציונית להצהרת בלפור - כיצד הצהרת בלפור הגשימה את החזון של הרצל? • הצהרת בלפור הבטיחה שהממלכה הבריטית תראה בעין יפה הקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל (כפי שנכתב בתכנית באדל).

המנדט הבריטי על א"י

משמעות המושג מנדט - ייפוי כוח זמני לשלוט על אזור שעדיין לא עצמאי במטרה להכינו לעצמאות.

יעודו של המנדט הבריטי בארץ ישראל -

תוכן סעיפי כתב המנדט הבריטי על א"י -
• ממשלת המנדט תאפשר עליית יהודים והתיישבות על אדמות א"י.

משמעות / חשיבות כתב המנדט

• היתר להקים מוסדות לאומיים
• הכרה בתנועה הציונית כגוף מייצג של העם היהודי.
• היתר עלייה לארץ ועזרה בהקמת יישובים באופן גלוי.

מדיניות בריטניה בנוגע לעדות הלא יהודיות כפי שבאה לידי ביטוי בכתב המנדט:

צמיחת זהות הלאומית של ערביי ארץ ישראל

מרכיבי זהות של ערביי א"י עד מלחמת העולם הראשונה

הדילמה של ערביי ארץ ישראל לאחר מלחמת העולם הראשונה

האם לפעול לגיבוש זהות לאומית אזורית לפי חזון סוריה הגדולה (כלומר - לשאוף להיות חלק מסוריה) או לפעול לגיבוש זהות לאומית מקומית בא"י (כלומר - להכריז שהם פלשתינים וגם להם מגיעה מדינה)?

בעקב ועידת סן רמו (1920), רעיון "סוריה הגדולה" איבד מכווח בגלל -

• בסוריה היה מנדט צרפתי ובארץ ישראל מנדט בריטי מה שעודד גיבוש זהות לאומית מקומית לערביי א"י.

• ממשל פייסל בדמשק התפרק וערביי א"י התיישבו מהאיחוד עם סוריה והדבר עודד גיבוש זהות לאומית מקומית בא"י.

הפועל המזרח"י

רקע: עם סיום מלחמת העולם הראשונה ותחילת המנדט הבריטי על ארץ ישראל, החל גל חדש של עולים שנקרא - עליה שלישית ("עליית החלוצים") בשנים 1919 - 1923

היישוב היהודי בא"י בתקופת הקמת הפועל המזרח"י

משמעות המושג חלוץ על פי התנ"ך -

משמעות החלוציות לפי ז'בוטינסקי -

כיצד החלוציות באה לידי ביטוי בחייו של טרומפלדור -
• עבודת האדמה למען הפרחת שממת הארץ - רואים אותו חורש.
• שיתופיות וויתור על הפרטי למען הכלל - הוא פועל להקמת חברה שיתופית.

מאפייני העולים בעלייה השלישית -

הגושים בישוב היהודי בארץ

• הגוש הפועלי - אנשי הקיבוצים ופועלים, האמינו בעבודה חקלאית,
• שיתוף ושוויון, בעלי אידאולוגיה חילונית.
• הגוש האזרחי - גרו בערים, בעלי מעמד בינוני, הגיש העיקרי בבניית
• הארץ ובקליטת עלייה.
• הגוש הדתי - ייצג את שומרי המצוות, שאף שהיישוב היהודי ייבנה על יסודות התורה ושהמדינה תהיה מדינה יהודית באופייה.
• הגוש העדתי - שמירה על האינטרסים של בני אותה עדה.

הקמת הפועל המזרח"י

הקשיים של הצעירים הדתיים שעלו לארץ בעלייה שלישית -

מניעים להקמת הפועל המזרח"י -

מניע ארגוני מעשי -

מניע רעיוני -

מטרות הארגונים שהיו קיימים כבר בארץ (מדוע לא נתנו מענה לפועלים הדתיים?)

• הסתדרות העובדים הכללית - עבודת אדמה ועבודה עברית בארץ ישראל - מנוכרת לדת.
• תנועת המזרחי - חיזוק התורה בארץ ישראל - היתה עירונית קפיטליסטית.

מדוע נקראה התנועה החדשה בשם - הפועל המזרח"י?

הפעולות שהתנועה עשתה לחיזוק הפועל הדתי -

האדמו"ר החלוץ - הרב ישעיהו שפירא

שם

כינוי

שנת עלייתו לארץ

מקום מגורים

אידאולוגיה -

שמירת תורה וקיום מצוות, גאולת אדמה בא"י, חיזוק עולם התורה בא"י, הקמת יישובים חקלאיים דתיים בא"י, שמחה בעבודת ה'.

פעולות

תכונות מרכזיות - דוגמה אישית, מנהיגות, רעות

סיכום - האידאולוגיה של האדמו"ר החלוץ וש"ח"ל

שח"ל - שמואל חיים לנדוי (ממנהיגי תנועת המזרח"י)

ערכים מדמותו - דבקות במטרה. אהבת תורה, מסירות לעבוד ה', דאגה לפרט ולכלל, מסירות לארץ ישראל

אידאולוגיה ורעיונות משותפים לשח"ל ולאדמו"ר החלוץ -

• על כל יהודי לעלות לארץ ישראל ולפתוח "במורד קדוש" - לצאת למרד כנגד אלו שגשגו בגולה ועוסקים רק בתורה וכן לצאת כנגד היהודים שרק עובדים ולא לומדים תורה. זה נקרא קדוש שכן התורה והעבודה הם שני ערכים חשובים וקדושים שהולכים יחד.

• הגולה פוגעת ביכולתו של העם לחיות כעם בריא.

• רק בארץ ישראל יש לעם ישראל קיום עצמי. בגולה היהודים טפילים/נתמכים בעמים בתוכם הם יושבים.

• בא"י על היהודים לשלב בין תורה לבין עבודה.

• עבודת האדמה בדרך התורה היא היוצרת את תחיית העם בארץ.

יישום עקרונות הפועל המזרחי לאורך השנים

תחומים שתנועת הפועל המזרחי שאפה לממש - חינוך ביטחון, רפואה, כלכלה, התיישבות, עליה, יהדות.

חינוך

רעיונות הפועל המזרח"י בסמל בני עקיבא

רעיונות הפועל המזרח"י בהמנון בני עקיבא

• תורה ועבודה - יהיה לכם כוכב תורה, דרככם סוגה בעבודה.
• ראשנו בעמקי תורה, כפינו ברגבי אדמתה.
• המרד הקדוש - עלה נעלה.

ערכים שבאים לידי ביטוי בהמנון

רעות, אחריות, מסירות לכלל, לימוד תורה, שילוב תורה ועבודה, עבודה יצרנית, חלוציות.

התיישבות

ארבעת השלבים בהקמת מפעל התיישבות של תנועת הפועל המזרח"י -

דוגמאות ליישובים שהם חלק מהתיישבות דתית צפופה -

היתרונות בהקמת התיישבות דתית גושית -

התמודדויות של אנשי הקיבוץ הדתי -

אורח החיים השיתופי נובע מהדת - שיתופיות מאפשרת לממש את ערך הצדקה בין חברי הקיבוץ בדרגה הגבוהה ביותר של הצדקה. כל אחד עובד על פי יכולתו וכוחו ומקבל לפי צרכיו וכך לא מרגיש נתמך.

תרמילון לתרשים חזרה למבחן מהצהרת בלפור עד לפועל המזרחי

כפר הרא"ה / ניסוח מעורפל של ההצהרה / הקמת מטבחים כשרים / זהות אזרית - חלק ממחוז "סוריה הגדולה" / סמכויות חקיקה ומנהל יהיו בידי הנציב הבריטי / הרצון להגשים את הרעיונות של הפועל הדתי / הגיעו ממזרח אירופה / הישג מדיני ראשון של התנועה הציונית / זהות משפחתית / הכשרה בחו"ל / אין התחייבות ברורה מבריטניה כלפי העם היהודי / שדה אליהו / הקמת מוסדות וישובים דתיים המתאימים לרוח התנועה / להיות אחראי להגשמת הצהרת בלפור / זהות דתית-מוסלמית / צעירים, רווקים, חילוניים / שאלות של חקלאות בשבת ובחג - חליבה בשבת / הקמת ניל"י שהעבירה מודיעין לבריטים / כפר פינס / הקמת מוסדות חינוך ותרבות / האותיות ת"ע - ר"ת תורה ועבודה / הרצון להקים ארגון שידאג לצרכיו של הפועל הדתי (מטבח כשר, פעולות תרבות) / אינטרסים פוליטיים וכלכליים של בריטניה - א"י במיקום אסטרטגי / זהות עות'מאנית / אנשים המוכנים לעשות כל מה שנדרש עבור בניין הארץ / שימר את ההווה החסידי אצל הפועלים הדתיים בא"י / תרע"ד (1914) / עלייה לקרקע להתיישבות / בעלי אידיאולוגיה סוציאליסטית / לא ברור אם הכוונה לכלל א"י או רק לחלקה / טירת צבי / הסוכנות היהודית תוקם כגוף מייעץ לממשלת המנדט / מהו בדיוק "בית לאומי"? / המצאת האצטון ע"י חיים וייצמן ששימש את הצבא הבריטי / אין ארגון הפועל להגשמת חזונו / הובילה להגברת העלייה בכך ששימשה תשתית להקמת בית לאומי / הקמת התיישבות גושית / מהווה מתן תמיכה בין-לאומית (צ'רטר) כפי שהרצל קיווה / זהות ערבית / כפר חסידים / רק זכויות אזרחיות ודתיות, ללא זכויות לאומיות / הפועלים החילוניים לא קיבלו אותם ולא את הקפדתם על הדת / גידול תבואה כשרה לפסח / מוסדות משותפים למספר יישובים - חינוך, חקלאות / תקווה שהצהרה תסייע לה לקבל את תמיכת המעצמות לשליטה בא"י / מגל, קלשון, עלי זית ושעורים - מסמלים את עבודת האדמה / כדי להקל על הבריטים במתן ההצהרה / כרגע לא היה אפשרי להקים מדינה / הקמת כפר פינס / הוביל את הקמת הפועל המזרחי ועמד בראשה מספר שנים. ארגן קבוצת פועלים לעבודה בסלילת כבישים / עסק בחקלאות בכפר פינס / השפה העברית תהיה שפה רשמית כמו אנגלית וערבית / היהודים הדתיים בערים היו בורגנים וזה לא התאים לתפיסת עולמם הסוציאליסטית / התרגשות רבה, תקווה ומוטיבציה לעלייה לארץ / הולך ראשון לפני כולם - מוביל את המחנה - פורץ דרך / מבחינה ביטחונית - קל יותר להגן על מספר יישובים קרובים / ישעיהו שפירא / לוחות הברית - מסמלות את מרכזיותה של התורה / מכיוון שהם פועלים, הם האמינו בערכי הסוציאליזם ובעבודת האדמה / כיוון שהיו דתיים ונאמנים לתורה ולמצוות / הם רצו בשילוב של תורה ועבודה / התארגנות הקבוצה בארץ / מציאת מקומות עבודה לפועלים הדתיים